

זכרון עולם

האשה החשובה ודפנת צדקה וחסד מרת **ורדה שניצר** ע"ה ב"ר מאיר ז"ל תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

איש חי רב פעלים רודף צדקה וחסד ר' **משה שניצר** ז"ל ב"ר מנחם מנדל ז"ל תנצב"ה

בית המדרש דחסידי סוכטשוב

כולל דחסידי סוכטשוב

כולל "סנה משה" ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל

בית מדרש למגידי שיעור "דף היומי" 03-5775333

חג סוכה 3 תש"פ 471 ב"ב טל. 5775333

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

בס"ד, ג' תמוז תשפ"ה **מסכת עבודה זרה י"א-י"ז ♦ פרה כ"ב, ג' - כ"ב, ט'** **גליון מס' 1362**

השבוע בגליון

♦ שוכר המשלם מראש, הופך לבעל הנכס

♦ דירה שכורה שנחרכה ברעידת אדמה

♦ "אותו האיש" ותפילת עלינו לשבח

♦ טעם אמירת "עלינו לשבח" לאחר התפילה

♦ מדוע השמיט הצנזור את המילה "וריק"?

♦ כשחכמי ישראל הסירו את כובעיהם

♦ מדוע היה אסור להשתחוות להמן?

♦ החזון רשאי להתפלל בעיניים עצומות בלבד?

♦ תפילה מול מראה

♦ תפילה בלילה מול שמשת חלון

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

מאור שבתורה

לפנינו סיפור מרתק שנמסר בדרשה על ידי הרה"ג ר' ראובן קרלינשטיין זצ"ל:

בני זוג המתגוררים בגבעתיים הוזמנו על ידי ידידים שחזרו לדרך היהדות להשתתף בסמינר שנערך ביוזמת ארגון העוסק בתחום הפצת היהדות לכל שכבות העם. תוכן ההרצאות והשיחות אשר הושמעו במהלך ימי הסמינר חלחלו בנפשה של האשה, ובהשפעתן היא החליטה להתחיל בתהליך שיבה אל המקורות. בעלה, איש טוב לב, סייע בידיה ככל יכולתו, אף שהוא לא החליט לשנות את דרכיו, וגישתו אל החיים לא השתנתה במאומה.

חלפו עברו להם ימי קץ וחורף. המטבח שבבית בני הזוג אשר בגבעתיים הוכשר זה מכבר על ידי צוות מתנדבים נמרצים, והבית החל לובש גווני יהודי עם ניחוח מסורתי בדמות נרות שבת, קידוש שנערך על ידי עקרת הבית, וסממנים נוספים המאפיינים בתים יהודיים. הבעל היה מוכן להקשיב לקידוש מפי רעייתו, ואף לסייע לה בדרכה החדשה. הוא עצמו לא היה מוכן לעשות, ואף לא לשמוע מאומה על דת ועל יהדות.

בחול המועד סוכות ביקשה האשה לבקר בבית משפחה דתית אשר סייעה לה רבות בדרכה החדשה, והבעל כתמיד נכון לסייע לה מן הצד, ולנסוע איתה בצוותא לבקר בביתם.

ישבו בני הזוג בעיניים בסוכת מארחיהם, כאשר לפתע המארח הציץ בשעונו, והתנצל על כך שעליו

דף יב/א מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים

כשחכמי ישראל הסירו את כובעיהם

בסוגייתנו מבואר, שלא זו בלבד שכל בן אנוש, יציר כפיו של הקב"ה, אינו רשאי להשתחוות לאל זר, אלא שעל האדם אף להרחיק עצמו מכל מעשה העלול להחשידו כעובד עבודה זרה. לפיכך, יהודי החולף ליד מעיין מים חיים, ומבקש לשחות אל המים ולהרוות את צמאונו בהם, אל יעשה כן אם ליד המעיין ממוקמת עבודה זרה, מפני שרכינתו נראית כמעשה של השתחוות לעבודה זרה.

ה"טור" (י"ד סי' ק"נ) והרשב"א (הובא בהגהות הגר"א שם) פוסקים, כי אף אם יהודי צמא זה עומד למות, אין הוא רשאי לכרוע ולשתות מן המים, כמפורש בסוגייתנו, "אפילו אי מאית אי לא שתי" [אף אם ימות אם לא ישתה]. אולם, הר"ן בסוגייתנו מחדש, כי גמרתנו עוסקת באדם צמא, החושש שישתכן אם לא ישתה. אך במקרה סכנה מובהק, רשאי הוא לשתות (עיין רמ"א שם סעי' ג', ובביאור הגר"א שם).

מדוע היה אסור להשתחוות להמן? הגאון מוילנא זצ"ל (שם), הביא ראיה לשיטת ה"טור" והרשב"א מדברי המדרש (אסתר רבה פרשה ז/ד) שם נאמר על הפסוק (אסתר ג/א) "גדל המלך אחשוורוש את המן" - "וצוה המלך שיהו כורעים ומשתחיים לו... המן עשה לו צלם מרוקם על בגדיו ועל לבו, וכל מי שהיה משתחוה להמן היה משתחוה לעבודת כוכבים". מוכח, איפוא, כי גם השתחוות למראית עין בלבד, נחשבת כהשתחוות לעבודה זרה, שהרי השתחוה להמן הרשע ולא לצלם שהיה רקום על בגדיו.

הרמ"א (שם) מוסיף וכותב, כי ראוי להחמיר שלא להסיר את הכובע לכבוד נכרי רם מעלה, הנושא את צורת הצלב. אכן, ידוע, כי חכמי ישראל היו מחזיקים את כובעיהם בידיהם טרם פגישתם עם נכרים רמי מעלה, כדי שלא יאלצו להסירם לכבודם. מעניין לציין, את עדותו של בעל "תרומת הדשן" (שו"ת סי' קצ"א), שחזה בימי צעירותו בכומר שהיה ממונה על נכסים מסויימים, אשר בעת פגישותיו בעיר וינא עם יהודים סוחרים, ויתר על הסממן הבולט ביותר של "אמונתו", בכך שכיסה את השתי וערב שעל בגדיו, מאחר שידע כי היהודים לא יכבדוהו כיאות בעודו ענוד בסמלי עבודה זרה, ולבו לא מלאו להמנע מן הכבוד ה"מגיע" לו.

זעילוי נשמת

ר' משה ז"ל ב"ר מרדכי ז"ל נלב"ע ט' בתמוז ולע"נ מרת **צילה** ע"ה בת ר' יוסף ז"ל נלב"ע כ"ב בסיון תשל"ג ולע"נ הרה"ח ר' **יהודה פרנקל** ז"ל ב"ר יצחק ז"ל נלב"ע כ"ז תמוז תשנ"ה **תנצב"ה**

הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

זעילוי נשמת

הר"ר יצחק אריה קוזול ז"ל ב"ר דב הכהן ז"ל נלב"ע כ"ד תמוז תשס"א ולע"נ האשה החשובה מרת **מלכה קוזול** ע"ה ב"ר משה ז"ל נלב"ע ח' בתמוז תשמ"ג **תנצב"ה**

הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

דף יב/א ישב לו קוץ... נתפזרו לו מעותיו

החזן רשאי להתפלל בעיניים עצומות בלבד!

מבואר בסוגייתנו, כי יהודי אשר קוץ ננעץ ברגלו, אינו רשאי להתכופף ולהוציאו בעומדו לפני עבודה זרה, כי בכך הוא נראה כמי שמשתחוה לה. כמו כן, אם התפזרו מעותיו של יהודי ליד עבודה זרה, לא יתכופף להרימן. כל זאת מפני החשד, ואף אם כלל אינו מתכוון לעבוד עבודה זרה.

תפילה מול מראה: הרדב"ז (הובא ב"באר היטב" סי' צ' סעי' כ"ג), הסיק הלכה חמורה מזו, והיא, שאסור לו לאדם להתפלל מול מראה אשר בה נשקפת דמותו, משום שבשעת כריעתו בתפילה הוא נראה כמי שמשתחוה לבבואתו, אף על פי שמראה זו כלל אינה עבודה זרה ואין בה צורה ממשית, והמתפלל אינו מתכוון לכך והדבר אף לא עולה על דעתו. ואכן, ה"משנה ברורה" (סי' צ' ס"ק ע"א) פסק, כי לא זו בלבד שאסור להתפלל מול מראה בעיניים פקוחות מחמת ההפרעה לריכוז, אלא אף בעיניים עצומות אין לעשות כן, מפני שנראה כמשתחוה לבבואתו.

למי משתחוה הבבואה? מעניין לציין את דעת היחיד של המהרש"ם ("דעת תורה" סי' צ' סעי' כ"ג), כי "אפשר" שבשעת הדחק ניתן להקל להתפלל בעיניים עצומות מול המראה. זאת, מאחר שאם המתבונן בו מן הצד חושד בו כי הוא משתחוה לבבואתו המשתקפת במראה, מה חושב הוא על הבבואה המשתחוה כנגד המתפלל? כלומר, אין הדבר נחשב כצורת השתחוואה, כאשר הדמות לה סוגדים, משתחוה כנגד המשתחוה בו זמנית. כאמור, להלכה, נפסק כדעת הרדב"ז.

תפילה בלילה מול שמש חלון: בספר "אשי ישראל" (פ"ט סעי' כ"ה ס"ק ס"ו) כתב, כי לאור פסקו של ה"משנה ברורה", גם אין להתפלל בלילה מול חלון, אשר בו נשקפת בבואת המתפלל. אולם, בשו"ת "אור לציון" (ח"ב הל' תפילה סעי' י"א, עפ"י "שולחן ערוך" סי' צ' סעי' כ"ג), מפקפק בכך, מאחר שחשד זה תקף לגבי המתפלל מול מראה בלבד, אשר נועדה לשקף את דמות העומד מולה. אולם, הרואה אדם מתפלל מול חלון, אינו מקשר בין המתפלל לבין בבואתו המשתקפת בה, שהרי החלון כלל לא נועד ליצירת השתקפות זו.

דמות החזן השתקפה באותיות הזהב שעל ה"עמוד": סברה זו אנו מוצאים גם בשו"ת "שבט הלוי" (ח"ט סי' כ"א), בהתייחסו לשאלה אודות בית כנסת שגבאי פיארוהו ורוממוהו, ולא נחה דעתם עד שהתקינו אותיות ענק מזהבות של שם ה' כנגד עיני החזן. דא עקא, שאחד המתפללים הבחין, כי דמותו של החזן משתקפת היטב באותיות הזהב הגדולות, והוא שאל לדעתו של הגר"ש וואזנר זצ"ל, אשר השיב לו, כי לכל הדעות החזן אינו רשאי להתפלל בעיניים פקוחות מול אותיות אלו, כדי שלא תתבלבל דעתו. אולם, מותר לו להתפלל מולן בעיניים עצומות, משום שאותיות אלו לא נועדו לשמש כמראה, ואיש מן הרואים את החזן בתפילתו, אינו מקשר בין תפילתו לבין בבואתו המשתקפת באותיות.

תפילה ליד מנורה: ואילו לגבי אדם המתפלל בלילה לצידה של מנורה המפיצה אור נגוהות המטיל את צל דמותו של המתפלל על הקיר כתב המהרש"ם (שם), כי לכל הדעות באופן זה אין מקום לחשש שמא המתבונן במתפלל יחשוד שהוא משתחוה לבבואתו המוצללת, מאחר שהצל אינו דמות ברורה.

דף טו/א ש"מ שכירות לא קניא

אדם ש"מחל" על דירה שכורה

יהודי אשר במשך שנים רבות התגורר בדירה שכורה, זכה להגיע לדירה משלו, כחודש ימים לפני שהסתיים חוזה השכירות לגבי הדירה בה התגורר. בטוב לבו, הוא הודיע לבעל הדירה השכורה, כי שוב אין לו צורך בדירה והוא מוחל על זכותו לגור בה בשלושים הימים הנותרים. כעבור שבועיים, התחתנה בתו של השוכר, ובצירוף מקרים מוזר נותר הזוג הצעיר ללא דירה. מיד, נזכר השוכר הוותיק, כי עומדים לרשותו שבועיים נוספים של מגורים בדירה השכורה. ברם, כאשר הוא הודיע על כך למשכיר, טען הלה: "הלא מחלת על זכותך בדירה. כלך לך אל ביתך החדש". האמנם צודק הוא בטענתו? שאלה זו נוגעת בלב לבו של קניין השכירות.

שני אופני בעלות: בעלות האדם על נכס מסויים באה לידי ביטוי בשני אופנים. **האחד** - בעלות על נכס, אשר פעמים כוללת את כל מרכיבי הנכס, ופעמים שאינה מתייחסת כי אם למרכיב אחד מהם, כגון, "דקל לפירותיו", היינו: אדם, אשר קנה עץ דקל אך ורק לעניין זכות ההנאה מפירותיו. **והשני** - זכות ממונית בלבד, כגון, חובות, שיעבודים וכדומה, אשר אף הם קניינו של האדם ועוברים אחריו בירושה.

ההבדל בין בעלות על ממון לזכויות ממוניות, בא לידי ביטוי באפשרות המחילה. כלומר, המבקש להפקיע את בעלותו על נכס מסויים אינו יכול לעשות זאת על ידי מחילה עליו. מה שאין כן חוב ממוני, אשר עליו ניתן למחול.

מעתה, שומה עלינו לקבוע, שכירות מהי. האם השוכר הפך לבעלים על גוף הנכס לעניין השימוש בו, כאדם הקונה "דקל לפירותיו", או שמא הוא לא שכר כי אם את "זכות" השימוש בנכס, והוא משועבד לו למימוש זכות זו בלבד, אך על הנכס עצמו, אין לו שמץ של בעלות.

כעת, נשוב לאבי הכלה, המבקש להעניק לזוג הצעיר את השימוש בדירה השכורה לשבועיים שנותרו לזכותו, וניווכח, כי אם השוכר אינו אלא בעל זכות שימוש בבית השוכר, הרי שפקעה

לקטוע את ישיבתם בצוותא מפאת זמנו הקרב ובא של שיעור הדף היומי אשר הוא משתתף בו בקביעות מידי יום. כרבים וטובים מלומדי הדף היומי, לא ויתר יהודי זה על השיעור גם בימי חג ומועד, ביום כיפור, בפורים, במוצאי תשעה באב ועוד. אם אתה רוצה בכך, פנה אליו המארח, אשמח אם תצטרף אלי לשיעור. תבוא, תשמע שיעור מעניין.

האורח הסכים על אתר. כאדם משכיל ותרבותי הוא ראה בהאזנה לשיעור בתלמוד הבבלי אתגר אינטלקטואלי מעניין, שעשוי להרחיב את אפקיו ולהעניק לו מימד נוסף על חיי הרוח היהודיים בכלל ועל תחום עיסוקם העיקרי של שומרי התורה והמצוות אשר אשתו הצטרפה אליהם לאחרונה, בפרט.

הם הלכו יחד לשיעור. נכנס המארח ועמו האורח והתיישבו לצד הלומדים. הוא, האורח, הקשיב בשקט, מרוכז לכל מילה היוצאת מפיו של מגיד השיעור.

נחמד, ענה האורח לשאלת המארח על הרגשתו לאחר השיעור, בעת שהשניים צעדו כתף לצד כתף לעבר הסוכה. למחרת, בשעות אחר הצהריים, שבו והתאספו לומדי שיעור הדף היומי בבית הכנסת, והנה, מול עיניו הנדהמות של המארח נפתחה הדלת לרווחה ומידענו אשר עשה את דרכו מגבעתיים, פנה במהירות אל מקומו שם ישב ביום הקודם, ועשה את אזניו כאפרכסת.

כיום, האורח מגבעתיים הוא יהודי שומר תורה ומצוות המדקדק במצווה קלה כבחמורה. אני רוצה לומר לכם, הוא אומר לכל המעוניין לשמוע את דבריו, אתם, לומדי הדף היומי, הצלתם אותי, הן בזכות הקביעות אשר אתם מתמידים בה, שאילולי כן, לא היה מאחרי נוטש את הסוכה ואף לשיעור, והן בזכות לימוד הגמרא הקדושה ששמעתי בשיעור הדף היומי, ו"המאור שבתורה החזירני למוטב".

אין צורך להכביר במלים אחר מעשה רב לקח זה. די אם נציין את דברי המאירי (קידושין ל/ב), "כל ששוקד על דרכי התורה אפילו היו בידו עבירות... התורה מגינה עליו שאי אפשר שלא תדריכהו תורתו לשוב מהן!"

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף יא/א זה אנטונינוס ורבי

למה זה אנוכי?

בגמרתנו מובאים דברי רב יהודה בשם רב, הדורש את המילים "שני גוים בבטנך" - "זה אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא חזרת ולא קישות ולא צנון, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים".

כותב על כך בעל "חיבת הקודש" (חלק הדרוש): כידוע, רבקה ידעה כי תאומים בבטנה, האחד צדיק והאחר רשע. טענה רבקה, כי כשם שאברהם אבינו ילד בן רשע - ישמעאל, ובן צדיק - יצחק, אך שהיה אמנו לא נאלצה ללדת את הרשע, כי אם הגר, "אם כן, למה זה **אנוכי**", מדוע הוטל עלי העונש לשמש כאמו של הרשע?

על כך היא נענתה "שני גוים בבטנך" - זה אנטונינוס ורבי. לאמר, גם בבגד הרשע קיים ניצוץ קדוש, ועמלך אינו לשווא.

דף יא/א שלא פסקו מעל שולחנם לא חזרת ולא קישות ולא צנון

כל המנות נאכלו בעת ובעונה אחת

גמרתנו מספרת, כי מעולם "לא פסקו מעל שולחנם" של אנטונינוס ורבי, "לא חזרת ולא קישות ולא צנון".

הנה, דרכו של עולם שהצנן נאכל בתחילת הסעודה והחזרת בסופה. אולם, מעל שולחנם של אנטונינוס ורבי לא פסקו לא זה ולא זה מעולם. שכן, כל העת שהו אורחים במשכנם, זה נכנס וזה יוצא, וכאשר האורח אשר זה מקרוב בא עוסק בצנן, עוסק בחירו הוותיק ממנו בחזרת, בעת ובעונה אחת... ("פנינים יקרים").

דף י"א/ב בגדי אדם הראשון - "והן בגדי חמודות שהיו לעשו" (רש"י)

האם בגדיו של עשו היו טמאים?

במדרש נאמר, כי בגדיו של עשו נקראו "חמודות", משום שהיו אלו בגדיו של אדם הראשון אשר נחמסו ממנו על ידי נמרוד, ולאחר מכן חשק בהם עשו וגזל אותם נמרוד.

לשם מה טורח המדרש לספר את השתלשלות האירועים שהובילו את הבגדים לעשו?

פירש בעל "ידי משה": הלכה היא, שבגדי עם הארץ מדרס לפרושים (חולין לה/א, נדה לג/ב), כלומר, הם נחשבים כטמאים לגבי תלמידי חכמים. כיצד, איפוא, הלבשה רבקה את יעקב בבגדים אלו? **אלא**, שחז"ל דרשו "משכבו - ולא הגזול" (ב"ק סו/ב), כלומר, בגד גזול אינו מטמא. לפיכך, הדגישו חז"ל, שבגדי עשו אלו גזולים היו, ולפיכך לא טמאו את יעקב אבינו.

דף י"ב/ב סכנת עלוקה

סוד ה' ליראי

בהגהות של רבי גדליה ליפשיץ זצ"ל, אבינו של בעל "תפארת ישראל" על המשניות, מסופר כדלהלן: **"ומנו** כן אירע בזמן הזה בתלמיד אחד, דבתוך לימודו באמצע לילה תמיד נצטער ונתעלף, ולא ביום. ואמרו רופאים, ששנת עלוקה במים בלא בדיקה, וביום שפָּעָה מאכילתו, ובלילה, דכבר נתעכל אכילתו, נושך ושושנת בלבו, וכדומה. והשקוה רופא סם ידוע, עד שהקיא חתיכות חתיכות וחיה". **חז"ל** **צפו** מאורעות מסוכנים אלו, ועל כן מסיים רבי גדליה: "סוד ה' ליראי, המקום יצלנו".

דף י"ד/ב ד' מאה פירקי הויין

פרקים באקטואליה

בגמרתנו נאמר, שמסכת עבודה זרה של אברהם אבינו הכילה ארבע מאות פרקים, ואילו מסכת עבודה זרה אותה אנו לומדים כעת, כוללת חמשה פרקים בלבד. לאן נעלמו, אם כן, שלש מאות תשעים וחמשה פרקים?

לדעת בעל "מרומי שדה", אברהם אבינו חי בתקופה בה העולם כולו עסק בסוגים רבים ומגוונים של עבודת אלילים, ולפיכך מסכת עבודה זרה שלו הכילה ארבע מאות פרקים, שעסקו בסוגי העבודה הזרה למיניהם, חוקיהם ותקריבותם. ברם, בתקופת רבי הקדוש, מסדר המשנה, נתמעטו סוגי העבודה הזרה, ואף "אותו האיש" עדיין נרדף על ידי הרומאים, וממילא נכתבו חמשה פרקים בלבד... **ואילו** רבי אהרן קוטלר זצ"ל הסביר, כי דרגת האמונה של אברהם אבינו היתה כה גבוהה, עד שהרחיבה עבורו את איסור העבודה הזרה לפרטים כה דקים שאצלנו אינם נחשבים ככך. כגון, כל שמץ מחשבה התולה מאורעות בסיבות ובמקרים, ולא בהשגחה פרטית. וכן, אפילו משהו דמשהו של חנופה, שרבינו בחיי בספרו "חובת הלבבות" (שער הבטחון) מדמה לעבודה זרה, של הדבר דומה לעבודת האדם את זולתו, מאחר שלמחנך נדמה כי הזולת מסוגל להועיל או להזיק לו. **משום** כך, היתה מסכת עבודה זרה של אברהם אבינו גדולה עד כדי כך... ("משנת רבי אהרן").

דף טו/א והמחמר אחר בהמתו בשבת חייב חטאת

מרכבת המשנה של יוסף

לאחר שיוסף הצדיק פתר את חלום פרעה, הוא נתמנה למשנה למלך, והרכיבוהו במרכבת המשנה אשר למלך. מהי 'מרכבת המשנה'?

לדעת המהר"ל דיסקין זצ"ל, בפירושו לתורה, היו במרכבת זו שני סוסים. זאת, משום שאסור לחמר בשבת ובי"ט. ומאחר שיוסף יצא מבית האסורים בראש השנה, הוא ציווה לאסור שני סוסים למרכבתו, כי לדעת אחדים מן הפוסקים, שניים שעשו - גם בבעלי חיים - פטורים...

זכותו ברגע שהוא מחל עליה. אולם, אם השוכר קונה את הנכס השכור לעניין זכות השימוש בו, אין מחילתו מפקיעה את בעלותו על הנכס, כפי שאין אדם יכול למחול על ביתו.

לדעת ראשונים רבים, ספק מהותי זה הוא העומד בבסיס המשא ומתן בגמרתנו - "שכירות קניא" או "שכירות לא קניא". כלומר, האם השוכר קונה את גוף הנכס השכור לעניין השימוש בו, או שמא אין הוא מקבל אלא את זכות השימוש בו? מאחר שלמסקנת הגמרא "שכירות לא קניא", אין לשוכר, כי אם זכות שימוש בנכס השכור, אך אין לו כל בעלות עליו ("קהילות יעקב" סי' ט' בדעת תוס' ב"ב כא/ב ד"ה "והשתא", ר"ן נדרים מו/ב, וראה "קובץ הערות" סי' ג').

ברם, הרמב"ן (בקונטרס אחרון לכתובות) ורבינו אלחנן (בתוספתו בסוגייתנו) סוברים, כי לכל הדעות, השוכר רוכש בעלות על הנכס השכור לעניין השימוש בו, ואילו גמרתנו הסתפקה, אם למרות בעלות זו של השוכר, נותר שם בעלי המקורי, המשכיר, על הנכס ("קהילות יעקב" שם). כלומר, הספק הוא אם "שכירות קניא" לגמרי עד כדי כך, שאין הנכס נחשב כמי שמצוי בבעלותו של המשכיר, או לא.

שוכר המשלם מראש, הופך לבעל הנכס: עדיין, כותב הגאון רבי אלחנן וסרמן הי"ד, לדעת הירושלמי וחלק מן הראשונים, לא ננעלה הדלת בפני שוכרים המבקשים לרכוש בעלות על הדירה לעניין זכות השימוש בה. לדעתם, שוכר המשלם את דמי השכירות **טרם** השימוש בנכס השכור, רוכש עליו בעלות לעניין השימוש בו. שכן, מאחר שהתשלום גבה מראש מן השוכר בגין השימוש בנכס השכור, אין זאת, אלא שבאופן זה מסכימים המשכיר והשוכר, שהשוכר ירכוש בעלות בנכס לעניין זכות השימוש בו, שהרי אין כל הגיון לכך שהשוכר ישלם מראש על שימוש עתידי ("קובץ הערות" שם, ועיי' "קהילות יעקב" ערכין סי' ה').

דירה שכורה שנחברה ברעידת אדמה: כאשר נבקש לבדוק מה נפסק להלכה בשאלה זו, נוכל לעשות זאת על ידי המקרה הבא. שוכר שילם את דמי השכירות מראש, ובעיצומה של תקופת השכירות קרס הבית ונהרס כליל עקב רעידת אדמה. האם במקרה זה על המשכיר להשיב לשוכר את יתרת דמי השכירות עבור תקופת השכירות שלא נוצלה על ידו? ובכן, ההכרעה בשאלה זו תלויה במחלוקת הנזכרת לעיל. שכן, אם השוכר נחשב **כבעלים** על הנכס לעניין זכות השימוש בו, אין הוא אלא כאדם שרכש דירה ויום לאחר מכן היא נהרסה, שאינו רשאי לתבוע מאומה מן הבעלים הקודם, מאחר שהבית שלו, של הקונה, הוא שנהרס. כמו כן, שוכר זה, ביתו שלו, שהוא נחשב בעלים עליו לעניין זכות השימוש בו, הוא שנהרס, ועליו לספוג את הנזק (עיי' קובה"ע שם אות ג'). אולם, אם הוא אינו אלא משלם עבור זכות שימוש בבית המשכיר, על המשכיר לפצותו על זכות השימוש שלא נוצלה.

והנה, פסק הרמ"א (חו"מ סי' ש"ב סעי' י"ז), כי **בכל מקרה** חייב המשכיר להעמיד נכס אחר לרשות השוכר, חלף הנכס שנהרס [עיי' בסמ"ע, ועכ"פ כ' הדין ברעידת אדמה אזורית]. מוכח, איפוא, כי לעולם אין השוכר נחשב כבעלים על הנכס, אף כאשר הוא משלם את דמי השכירות מראש **[ראוי להדגיש]** כי כל האמור הוא לדעת ה"קובץ הערות" וה"קהילות יעקב". אולם, קיימים ביאורים נוספים בסוגייתנו, עיי' "חזון איש" בבא קמא סי' כ"ג ס"ק י"ב ו"אבי עזר" הל' שכירות פ"ו. כמו כן, לגבי מחילת השוכר על השכירות קיים דיון רחב בפוסקים, עיי' שו"ת ריב"ש סי' תק"י שאין מחילת השוכר מועילה ללא קניין. ויש אחרונים החולקים עליו, עיי' באריכות ב"פתחי חושן" הל' שכירות פ"ד ס"ק ז'.

דף יז/א דכל הפורש ממינות מיית

"ושבת ... ובכל נפשך"

לפני שנים רבות שכב אחד מתלמידי החכמים של ירושלים, הגאון ר' חיים שרגא פייבל פרנק זצ"ל, על ערש דווי, ובניסי ניסים הוא החלים והבריא. בתחילת ספרו "תולדות זאב" (עמ"ס שבת, ח"ג) הוא מפרט את נס הצלתו, ומעיר כי ראוי שקרובי החולה יודיעו לו על מצבו הקשה, כדי שתהא בידו הזדמנות לשוב בתשובה (עיי' "שולחן ערוך" יו"ד סי' של"ט). לדעתו, נכון לעשות כן אף אם הודעה דרמטית זו עלולה להחמיר את מצבו של החולה, זאת, על פי דברי בעל "נפש החיים", כלהלן.

מסירות נפש על חזרה בתשובה: אנו יודעים, כי על שלש העבירות - עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, מצווה האדם למסור את נפשו ולא לעבור עליהן (סנהדרין טז/א). ואולם, קיים ציווי נוסף של הקב"ה, שלמענו יש למסור את הנפש - מצוות התשובה!!! גילוי מרעיש זה חבוי ב"דרשת הגר"ח" מוואלאז'ין זצ"ל (בסוף "נפש החיים"), על הפסוק (דברים לב/ב) **"ושבת עד ה' אלקיך... בכל לבבך ובכל נפשך"**, הוי אומר, יש למסור את הנפש למען חזרה בתשובה.

לא מן הפסוק דורש אני זאת, כותב הגר"ח זצ"ל, כי אם מגמרא מפורשת. בסוגייתנו נאמר, כי הפורש ממינות - מת, ואף אם פרש ממינות וחזר בתשובה, שנאמר (משלי ב/יט) "כל באיה לא ישובון". גם אלו השבים בתשובה מחטאים אחרים שהיו אדוקים בהם מאד, מתים "מתוך צרה וכפיית יצרם, וזו גזירת מלך עליהם למות", כותב רש"י (ד"ה "לא ישובון"). בהקשר לכך מספרת הגמרא על ר' אלעזר בן דורדיא, שפרש מן החטא ופרחה נשמתו. הרי לנו, כי אין להימנע מחזרה בתשובה אף אם קיים חשש של פיקוח נפש.

אמנם, יש להעיר, כי סוגייתנו עוסקת בחזרה בתשובה, אשר נועדה למנוע את הישנות החטא. אולם, יתכן, כי אין ללמוד מכך, שהמבקש לחזור בתשובה על חטא שעבר, רשאי לסכן את נפשו. בנוסף לכך, המסופר בסוגייתנו מתייחס לשלוש העבירות שיהיה חייב למסור את נפשו עליהן, ואין ללמוד מכך על

דף טז/ב כסבור אותו הגמון עליו הוא אומר

קני יוד...

"שולחן ערוך" (יור"ד סי' קנ"ז סעי' ב') נפסק, כי אף בשעת הגזירה אסור ליהודי לומר על עצמו שהוא גוי, אך מותר לו לומר דברים המתפרשים לכאן ולכאן. וכך כתב בעל ה"תורת חיים" בחידושו למסכתנו: "וכבר שמעתי על גדול אחד מן הקדמונים, ששאלוהו בעת הגזירה אם יהודי הוא, והשיב להן: "כן יוד". כסבורים היו שמישיב להן בלשון אשכנז שאינו יהודי - קני יוד, באדיש-וניצל..."

דף טו/א ובכל מקום אין מוכרין בהמה גסה

אלו בהמות נתן יעקב לעשו?

בגמרתנו נאמר, כי אין מוכרים בהמה גסה לנוכרי, שמיא תמאן הבהמה לעבוד בשבת, והקונה הנכר יבקש מבעליה הקודמים לבוא ולחוש באוזה ולהמריצה לעבוד, והבהמה אשר מכירה את קול בעליה הקודמים תתחיל לעבוד עקב כך בשבת. בעלי התוספות (ד"ה "אימור") מבארים, כי דין זה אינו תקף כאשר הבהמה אינה מכירה בקול בעליה הקודמים. **זהו** שנאמר אצל יעקב (בראשית לב/יז) "ויקח מן ה**בא בידו** מנחה לעשו אחיו". מהו "מן הבא בידו"? אלו הבהמות החדשות, שבאו זה עתה לידו, ולא הכירו עדיין בקולו. בהמות אלו מותר לתת לגוי, ואותן נתן יעקב אבינו לעשו... (טעמא דקרא').

דף יז/א שקורין אותן רבי

תוכחה עצמית...

בסוגיינו מובאים דברי רבי, שאמר: "אמר רבי לא דיין לבעלי תשובה שמקבלין אותן, אלא שקורין אותן רבי". אומר היה בעל ה"משמרת איתמר" בדרך צחות: "אמר רבי" - כל רבי צריך לומר לעצמו, הרי אין צדיק אשר יעשה טוב ולא יחטא, ואם כן, בעל תשובה אנוכי, ולא די לי שמקבלין אותי "אלא שקורין אותן רבי" - מכנים אותי בשם "רבי"... על ידי כך יזכרו להשתדל יותר בעבודתו ולהיטיב עם סובביו ("משמרת איתמר", פר' בשלח).

דף יז/א דכל הפורש ממינות מייט

לך אכול בשמחה לחמך

בגמרתנו מסופר על רבי אלעזר בן דורדיא, שעבר על איסורי תורה, ולאחר מכן הצטער על כך מאד, עד שמרוב צערו בא ליד מיתה.

ניתן ללמוד מכאן, אמר הגרי"ז מבריסק זצ"ל, גם על שאר עבירות, שהצער עליהן משפיע על האדם, אף אם לא עד כדי מיתה.

משום כך, פירש, יוצאת בת קול במוצאי יום כיפור, אחר הוידיים והחזרה בתשובה על העבירות, ומכרזת: "לך אכול בשמחה לחמך..."

דף יז/א בכה רבי ואמר: ויש קונה עולמו בשעה אחת

אין לך אדם שאין לו שעה

מה היה לו לרבי לבכות על כך?

רגיל היה רבי מאיר שפירא זצ"ל לומר: **יש** שנועדה לאדם שעה אחת גדולה בלבד, בה הוא יכול לקנות את עולמו, וכעבור אותה שעה הוא לא יוכל להשיג זאת לעולם. **ועל** כך בכה רבי... ("ספר היוכל למהר"ם שפירא").

לעילוי נשמת

אבינו הר"ר **יעקב פסמנטיר** ז"ל

ב"ר יוסף הלוי ז"ל נלב' ע"ז בתמוז תשכ"ט

תנצבה

הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו - ת"א

לעילוי נשמת

מרת **ציפורה פייגא רפאלי** ע"ה

ב"ר סיני ז"ל נלב' ע"ז בתמוז תש"ן

תנצבה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

שאר העבירות. זאת ועוד, אף אם אכן חובה למסור את הנפש כדי לחזור בתשובה, עדיין אין לספר לחולה על מצבו הקשה, כי הוא עלול למות מן הפחד ולא מן החזרה בתשובה! עם זאת, יש לציין, כי בסיפור "בית יעקב" של רבי יעקב מעמדן זצ"ל (דיני הנהגת הבוקר, סדר בע"ק סעי' י"ח) נאמר, כי אם במידאדם הביא את עצמו למצב, שהוא לא יוכל להימלט מעבירה אלא אם כן יסכן את עצמו לשם כך, "צריך לסכן את עצמו".

דף יז/א ומצאתי אחד ויעקב איש כפר סכניא שמו... אמר לי... כך לימדני...

"אותו האיש" ותפילת עלינו לשבח

דף י"ז עמוד א' במסכת עבודה זרה הוא אחד מן הדפים בתלמוד הבבלי שסבלו קשות ממעללי הצנזורה באירופה, עד שהלומד אותו כמעט שאינו מסוגל להבחין היכן מסתיים משפט מסויים והיכן מתחיל משפט חדש, מחמת העירבוביה המוחלטת השוררת בקטעים מסויים. כך, למשל, המשפט: "ומצאתי אחד ויעקב איש כפר סכניא שמו... אמר לי כך לימדני"... מתוכן דברי הגמרא עולה כי יעקב זה מין היה, אך הגמרא אינה מציינת זאת. כמו כן, בהמשך הדברים, המילים "אמר לי, כך לימדני" אינן נהירות דיין, שהרי ראוי היה לכתוב, "אמר לי וכך לימדני". לפניכם הציטוט המקורי, המופיע בחסרונות הש"ס ובמהדורת וגשל: "ומצאתי אחד **מתלמידי ישו הנוצרי**, ויעקב איש כפר סכניא שמו... אמר לי, כך לימדני **ישו הנוצרי**", הכל ברור כעת.

מקור השם ישו הנוצרי: לא לחינם השמיטו הצנזורים את השם "ישו הנוצרי". המהר"ל (מנהגים עמ' תרל"ז) הסביר, כי כינוי זה מציין שמוצאו מהעיר **נוצר** ואין הוא אלוה.

"התלוי": במשך דורות רבים נהגו היהודים לכנותו בשם גנאי - "התלוי", שהרי, כפי שנלמד בהמשך המסכת (מה/ב, מו/א, ובמסכת תמורה כח/ב), יש לכנות שם גנאי לעבודה זרה. יש הנוהגים לכתוב יש"ו עם גרשיים, לרמז על ראשי התיבות, **י**מח **ש**מו **ו**זכרו (ראה פירושי ר' חיים פלטיאל על התורה). הרוקח בפירושו על קהלת כתב, כי הפסוק (ט/ה) "כי החיים יודעים שמתו וְהַמֵּתִים אֵינֶם יודעים מאומה", מרמז על מותו ועל אפסותו. גם המילים בפסוק (שם ז/טו) **"ויש רשע מאריך ברעתו"**, אשר המילה הראשונה שבהן מורכבת מן האותיות "יוד" "שין" ו"ואו", מרמזות על "אותו האיש" שהאריך בטעויותיו ובשקריו.

לא ישו אחד בלבד היה: ימי ערש הנצרות אפופים אי אמיטיות, ואף לנוצרים עצמם אין מקורות מתקופה קדומה זו, עד שהיו שפקפקו אם היה קיים כלל ("משיחי השקר ומתנגדיהם, לרב"ש המבורגר שליט"א, פ"א). מכל מקום, עיון מעמיק בקטעי התלמוד העוסקים בישו (ראה בנוסח הגמרא המתוקן שבת קד/ב, סוטה זז/א, גיטין נז/א, סנהדרין מג/ב, זט/א וק"ב/א), מלמדנו, כי לכאורה, שני אנשים נשאו שם זה. האחד, תלמידו של יהושע בן פרחיה, חי במחצית ימי בית המקדש השני, והאחר, חי סמוך לחורבן הבית. רבי יחיאל מפריס, מבעלי התוספות, התפלמס חריפות עם חכמי הנוצרים בנוכחותו של מלך צרפת לואי התשיעי, ובטענה זו, אודות קיומם של שני בני אדם בשם זה, הדף טענות רבות של הנצרות. את דבריו הטעים באומרו, כי בצרפת חיים בני אדם רבים הנושאים את השם "לואי", שאינם איש אחד ואינם מלכי צרפת... (ילקוט ויכוחים ומקורות וציונים רמב"ם מהדורת פרנקל הל' מלכים פרק י"א הל' ב' עמ' 71).

קבר ללא מת: אי האמיטיות האופפים את "לידת" הנצרות לא הרפו ממנה גם עם מותו של "אותו האיש". לכאורה, בעיר ירושלים נמצא קברו בתוך כנסיית הקבר. אפס, הוכח מעבר לכל ספק, כי קבר זה לא היה ולא נברא, והוא הומצא כשלוש מאות שנה לאחר תליתו של ישו (משיחי השקר ומתנגדיהם, עמוד 12).

טעם אמירת "עלינו לשבח" לאחר התפילה: תפילת "עלינו לשבח" היא מהתפילות הקדומות ביותר, שתוקנה על ידי יהושע בן נון ("כל בו" סי' ט"ז), ולגודל מעלתה היא נאמרת בעמידה (שם ובסי' י"א). לדעת הב"ח (סי' קל"ב), אמירתה בסוף התפילה נועדה לחזק את אמונת האדם טרם יציאתו לשוק לסחור עם הגויים, כדי שאף אם יראה גויים מצליחים במסחרם, לא תעלה בקרבו מחשבת עבירה.

מדוע השמיט הצנזור את המילה "וריק"? בסיפורים רבים, בעיקר אלו שהודפסו מתוך צילום, נעדרת הפסקה הבאה המוזכרת ברמ"א ("שולחן ערוך" אורח סי' קל"ב סעי' ב'): "שהם משתחוים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושיע". לדעת רבינו שלמה מגרמיזא (סיפור עמ' קכ"ב, קכ"ד) פסקה זו הושמטה, משום שהמילה "וריק" בגימטריא "ישו", והנוצרים חששו, כי כוונת היהודים לזלזל בו, עד שבמקומות מסויים חייבו הנוצרים את היהודים לומר את תפילת "עלינו לשבח" בקול רם, כדי לוודא שאינם חורגים מהוראות הצנזורה (מנהגים דק"ק וורמייזא סי' י"ב הערה 22). בהקשר לכך מעניין לציין, כי במחזור של ר' שמחה מוטר, תלמידו של רש"י, מצויין ליד תפילת "עלינו לשבח" של שחרית, כי יש לאומרה בלחש! האם נועדה תקנה זו למלא את החלל?

בסיפור הגר"א ("אשי ישראל" פרק מ"ה סעי' ע"א ס"ק קצ"ו) מובא בשם המהר"ל דיסקין זצ"ל, כי המשמיט את הפסקה הנ"ל, הרי הוא משנה ממטבע שטבעו חכמים.

גם למשפט "ומושב יקרו בשמים ממעל", קיימת נוסחה עתיקה - "וכסא כבודו בשמים ממעל", וכך גם נוסח הגר"א ("מעשה רב" הל' תפילה סי' נ"ג). כל זאת, מפני שהמילה "יקרו" בגימטריא "ישו" ("לקט יושר" עמ' 29). אולם, היו שלא חשו לכך (ע"ע מנהגים טירנא עמ' י"ג, ו"מקור חיים", "לחוות יאיר", סי' קל"ב סעי' ב', וספרו הנ"ל של הרב המבורגר עמ' 14).